

Gráfik Imre

ÚJ LEHETŐSÉGEK A NÉPRAJZKUTATÁSBAN ÉS A NÉPRAJZI MUZEOLÓGIÁBAN

Egy, a múzeumi eszmének és a múzeumoknak mint kulturális intézményeknek a történetét – még a XX. század utolsó évtizedeiben – tárgyaló feldolgozás, a téma áttekintése eredményeként, a következőképpen fogalmaz: „A múzeum elsődleges célja ma tehát nem a tárgyak egyszerű birtokbavétele és passzív megőrzése, hanem ennél jóval összetettebb dolog: a kulturális javak birtokba vételén és megővésán alapuló tevékenységek együttesével a múzeumok azt szeretnék elérni, hogy anyagukkal a kulturális élet mind több területére behatoljanak, s azt a kultúra közvetítésében, a kritikai feldolgozásában vagy a kultúrateremtésben egyaránt hasznosítsák.” (Pinna, 1986:76)

A megállapítás – lényegét tekintve – tágítva és a sajátos tudománytörténeti, illetve tudományszervezeti viszonyokat figyelembe véve, kiterjeszthető a néprajztudományra, a néprajzi kutatásokra, szűkítve pedig érvényesíthető a néprajzi muzeológiára.

Amikor szaktudományunk új lehetőségeiről gondolkodunk és értekezünk, nem feledkezhetünk meg arról, hogy maga a néprajz meglehetősen fiatal tudomány, az úgynevezett előfutárokat is számítva mintegy 150–200 éves múltra tekint vissza. Van olyan vélemény, miszerint: „Ennek tulajdonítható, pontosabban ennek is tulajdonítható, hogy a társ- és rokontudományokhoz képest a néprajz gyakran keresi helyét, többször vesz erőt az újabb és újabb generációk képviselőin rossz esetben az elbizonytalanodás, jobb esetben az új utak keresése.” (Fejős, 2000: 77–78)

Ezzel összefüggésben lehetne, ha nem is túl sok, de több kutatástörténeti eredményt és megállapítást felidézni annak igazolására, hogy a XX. század második felében milyen, úgynevezett paradigmaváltásokban fogalmazták meg a néprajz új lehetőségeit, sőt – bizonyos értelemben – új kötelezettségét a tudománytörténet hazai kritikusai (lásd: Niedermüller, 1994, valamint ugyan-ezen számban a hozzászólásokat és a választ!). Az ilyen típusú és tartalmú önvizsgálattól nem mentesek más diszciplínák sem, még – az egyesek által szinte kizárólagos alternatívaként megjelölt – antropológia sem (lásd: Stocking, 1992: 342–372).

A kutatómunka és a felhalmozott adatok értelmezése minden tudomány történetében elvezet olyan helyzethez, amikor az interpretálás folyamatában,

annak különböző szintjein bizonyos kételyek, ellentmondások merülnek fel. A nemzetközi példák is azt mutatják, hogy ilyenkor felvetődik az eredeti kiindulópontok újragondolása, a korábban kialakított elméleti-módszertani keret átértékelése. A magyar néprajz sem kerülhette ki ezt a helyzetet. A komplex szemlélet és az interdiszciplináris módszer meghonosodása, illetve elterjedése kapcsán állapította meg Niedermüller Péter: „Úgy tűnik, hogy ezek a kategóriák elsősorban azokkal a megközelítési módokkal és eljárásokkal állnak közeli, szoros kapcsolatban, amelyben az adott diszciplína – jelen esetben a néprajztudomány – hagyományos, megszokott és általánosan elfogadott elméleti-metodikai kontextusát fellazítják, új paradigmákat vezetnek be, vagy megteremtik az új paradigmák bevezetésének lehetőségét.” (Niedermüller, 1992: 353, a komplexitás és az interdiszciplinaritás szempontjainak múzeumi/muzeológiai érvényesítésével és lehetőségeivel kapcsolatban vö.: Gráfik, 1992: 375–378).

Elfogadva e „láttelelet”, a magunk részéről, mintegy kiindulási és viszonyítási pontként, szükségesnek véljük valamiféle közmegegyezés létrehozását és elfogadását abban a tekintetben, hogy kívánatos tiszteletben tartani az egyes tudományterületek – esetünkben a néprajztudomány, illetve a néprajzi muzeológia történetileg kialakult/kialakított – illetékességi körét, határait, netán korlátait. Mindez nem jelenti azt, hogy egy tudomány a maga kutatási területét/tárgyát tekintve az idők folyamán nem változhat (vö.: Bausinger, 1995). Változhat és változik is, főként specializálódhat, továbbá elméletileg-módszertanilag megújulhat, esetleg bizonyos vonatkozásban más diszciplínák területeit, illetve tárgyait is – saját értelmezési lehetőségeit bővítendő – bevonja/bevonhatja érdeklődési körébe. Ez utóbbi azonban nem veszélytelen. Azt a láttszatot kelti ugyanis, mintha a néprajz más tudományok kutatási területeit és témáit szándékozna integrálni, holott többnyire inkább arról van szó, hogy egyes – más tudományok által hanyagolt – úgynevezett hiátus-területekre is kiterjeszti figyelmét.

E folyamat azonban nem egyoldalú, sőt azt tapasztaljuk, hogy a történelem- és társadalomtudományok hasonlóképpen viselkednek egymással, s természetesen a néprajzzal szemben is. Kiegyensúlyozott körülmények között a történelem- és társadalomtudományok egymás (jó értelemben vett) segédtudományaiként szolgálják az emberiség kulturális örökségének minél árnyaltabb és alaposabb megismerését. Meglátásunk szerint a tudományok közötti összefüggés sokkal inkább egymás mellé, mintsem egymás fölé rendelő jellegű. A tudományos kutatás során feltárt ismereteknek és az egyes szaktudományok által elért tudásanyagoknak ilyenformán *komplementer* vonása dominál, s nem a feltétlenül *alá-főlé rendezhető* – olykor túlzottan mereven értelmezett – *hierarchiája*.

A vázolt összefüggés különösen érvényes, és akarva/akaratlanul érvényesül azokban a kulturális intézményekben, melyek különböző tudományterületek emléktárával foglalkoznak. Az úgynevezett szakmúzeumokat (mint pl. a belgrádi és a budapesti Néprajzi Múzeum) kivéve ezek körébe sorolható szinte valamennyi múzeum, függetlenül attól, hogy besorolása és funkciója milyen

jellegű (mint pl. a Vajdaság Múzeuma Újvidéken vagy a zentai Városi Múzeum). A kutatási lehetőségeket és a tudományközi kapcsolatokat ugyanakkor az előbbiekkal összefüggő működési feltételek, mint pl. a személyi és dologi ellátottság színvonala azonban meglehetősen határozottan befolyásolják.

Mindezek ismeretében folyamatosan figyelemmel kell kísérnünk a tudományos élet általános és speciális alakulástörténetét, különös tekintettel a felvetődő új lehetőségekre és kihívásokra. Érvényes ez a hagyományos társadalmakat vizsgáló néprajzra és a modern társadalmakat (is) kutató antropológiára nézve egyaránt. Amennyiben a címben megfogalmazott problematikát – kissé szűkítve – úgy értelmezzük, hogy a néprajzkutatás lehetőségeit a néprajzi muzeológiában vizsgáljuk, úgy véljük, bizonyos szempontból még sarkítottabban merülnek föl egyes kérdések.

A klasszikus értelemben vett néprajztudomány szempontjából az egyik legnagyobb kérdés a kutatási terület szűkülése. Ez egyfelől – nem minden tudomány identifikációs zavar nélküli – új kutatási területek, témák és tárgykörök felé való tájékozódáshoz vezet, másfelől ahhoz az – ugyancsak nem minden ön- és külső bírálat nélküli – felismeréshez jutunk el, hogy a felhalmozott ismeretek, valamint tárgyi emlékek tudományos és muzeológiai feldolgozása egyaránt jelentős késésben van, nehezen pótolható mulasztásban szenved.

Amennyiben a tudományos élet szerveződése abba az irányba hat, hogy – mintegy a fentebb említett kutatásiterület-szűkülés ellenhatásaként – egyik megoldásként szinte korlátlanul kibővíti a néprajzi érdeklődést, és kompetenciáját vagy – másik megoldásként – a néprajztudományt integrálja és/vagy felülrétegezi az antropológia (melyik antropológia? – leginkább a kulturális és a szociálintropológia?), megítélésem szerint legalább annyi elméleti és gyakorlati problémával kell szembesülnünk, mint amennyi eredmény várható.

A kölcsönös tájékozódáson és közeledésen túl a lehetséges tudományközi konfliktushelyzetet többnyire az eredményezi/eredményezheti (s mint az elmúlt évtizedekben tapasztalhattuk, eredményezte is), ha az antropológia (antropológiák), illetve művelői – jobb esetben – át akarják venni (és/vagy ki akarják sajátítani) a néprajz számukra hasznosítható tárgyát, módszerét, rosszabb esetben fel (le) akarják váltani a néprajzot, mint egyfajta korszerűtlen, idejét múlt, kiürült diszciplínát. Különösen erős ez a tendencia Nyugat-Európában, ahol az úgynevezett tradicionális (agrár)társadalmak felbomlása, átrendeződése befejeződött, s ahol a globalizációs hatások is rendkívül erőteljesek. Bizonyos megszorításokkal az előállt helyzet a világ egyes térségeiben értelmezhető úgy, hogy a klasszikus etnográfia és folklór létformái gyakorlatilag megszűntek. Összességében véve azonban a világ számos területén (s így Közép- és Kelet-Európában sem kizárólagosan) egyrészt még nem ez a jellemző, másrészt igen gazdag átmeneti formák léteznek, továbbá a megváltozott körülmények között fellelhetők a hagyományok maradványai, továbbá a tradíciók, illetve egyes elemek továbbélésének különböző módjai.

Megítélésünk szerint azonban nem kevésbé problematikus egy másik hatás, illetve folyamat sem. A néprajztudomány több vonatkozásban eredendően integratív jellege, a néprajzkutatás módszertana, a néprajzkutatók felkészült-

sege eleve jó adottság a klasszikus néprajz területéről való elmozduláshoz. Ez bizonyos területek (pl. média, politológia, kulturális közélet) „hívására” – ne szégyelljük kimondani, többszörösen jobb anyagi és erkölcsi megbecsülést, gyorsabb érvényesülést jelentő egzisztenciát eredményezve – egyeseket a néprajz művelésének időszakos felfüggesztéséhez, esetenként a szaktudomány elhagyásához is vezetett.

Magyarországon a néprajztudomány és az antropológia (kény- és tényszerűen) egybefonódó kapcsolata szempontjából nem hagyható figyelmen kívül az a még jelenleg is tartó folyamat, hogy a magyar tudományosságban meghonosodó angolszász eredetű antropológia híveinek és gyakorlóinak jelentős része éppen a néprajzi végzettségűek köréből kerül/t ki. Többnyire ők azok, akik vállalták és vállalják a kulturális antropológia (és különböző irányzatainak) eleinte a néprajzot mintegy kiegészítő, majd azzal párhuzamos, s végül önálló művelését. Mivel pedig az antropológia (máig szerény keretek közötti) intézményesülése Magyarországon csak az 1990-es években történt meg, addig döntően, de azt követően is, az antropológiát felvállalók, majd később a már kulturális (és más) antropológia szakot végzettek többsége a néprajz intézményeiben helyezkedett el.

Másfelől viszont a helyüket és kutatási területüket kereső átstrukturálódó korábbi vagy új diszciplínák, továbbá a különböző tudományterületek szemléleti és metodikai megújulása hatott – a kétségtelenül szűkülő mozgástérrel szembesül – néprajzkutatókra. Vannak vélemények, melyek szerint ez a folyamat – főként az antropológia egyes irányzatainak hatása a néprajz művelőire – fölfogható a néprajztudomány egyfajta, s lehetséges modernizációjaként is. E tájékozódást azonban tévedés lenne úgy értelmezni, hogy a néprajz – mintegy művelőin keresztül – okkupálná más tudományok tereumát, még kevésbé úgy, hogy maga a néprajztudomány – feladva saját önállóságát – integrálódna más dinamikus diszciplíná(k)ba.

Bizonyos értelemben vonatkoznak a fenti gondolatok a néprajz klasszikus adatfelvételeken alapuló tudásanyagának bővítését lehetővé tevő források figyelembevételére, illetve felkutatására, az új és újabb információk keresésére és hasznosítására is. Nevezetesen amikor a néprajzkutató kiterjeszti figyelmét a nyelvészeti, irodalmi, történeti, művészeti stb. adatokra vagy forrásbázisát olykor dominánsan más területeken keresi/találja meg (pl. levéltár, statisztika/demográfia, ikonográfia), s azokat bevonja a néprajzi ismeretek, folyamatok értelmezésébe, természetesen nem válik nyelvésszé, irodalomtörténésszé, történésszé, levéltárossá, statisztikussá, demográfussá, művészettörténésszé. Megmarad néprajzosnak, aki a köznép életének leírásában, illetve a paraszti/népi műveltség elemzésében a néprajzi adatfelvételek anyagát más típusú információkkal egészíti ki, bővíti, teszi minél gazdagabbá, hogy az összkép megrajzolásában, vázolásában a lehető legteljesebb eredményt mutathassa fel. A néprajztudomány története során – különösen kialakulásának időszakában –, de később is szinte folyamatosan nyomon követhető a más diszciplínák által feltárt adatokra kiterjedő figyelem, csakúgy, mint más tudományterületek szemléletének, módszerének hatása, mely utóbbiak mentén bizonyos korsza-

kokban maga a tudománytörténet is tagolható (lásd: Kósa, 1989, illetve újabb, átdolgozott kiadását, Kósa, 2001).

Közbevetőleg jegyezzük meg, hogy nem tárgya ezen előadásnak/tanulmányának a néprajz (múlt- és jelenbeli) átpolitizálási lehetősége, de nem térhetünk ki a kérdés elől, különösen nem itt és most, olyan térségben és helyszínen, ahol a multikulturális együttélésnek egyaránt voltak és vannak jó és rossz tapasztalatai. Kétségtelen tény, hogy mindazok a történet- és társadalomtudományok, amelyekben a nép és a nemzet fogalma központi helyet foglal el, alkalmasabbak a politika eszközeként a közélet befolyásolására. Az ebből következő tévutak feltárását, a kritikus önvizsgálatot és értékelést természetesen el kell végezni, s a tudományelméleti következtetéseket le kell vonni, annak érdekében, hogy a szaktudomány biztonsággal tudjon ellenállni az esetleges kísértésnek. A néprajznak, illetve a néprajztudomány által feltárt ismereteknek azonban – miként más diszciplínák esetében is (pl. a fizika terén az atommaghasadás) – nemtelen célok érdekében való felhasználása, illetve eltévelyedett alkalmazása – véleményünk szerint – nem az egész tudományt minősíti, hanem az érintett korszakot, illetve a politikai közélet kétes igényeinek kiszolgálásában a szaktudomány területéről szerepet vállalókat.

Az azonban aligha tagadható, hogy a fenti folyamatok és törekvések hatásként egyfelől általánosabban a néprajz iránt érdeklődők, másfelől esetenként a néprajz művelését a társadalmi gyűjtőhálózat keretében végzők, olykor azonban a néprajz professzionális szakemberei is elbizonytalanodtak.

Ebben a helyzetben még inkább nagy a jelentősége annak a kérdésnek, hogy miféle új lehetőségei vannak a néprajzkutatásnak és a néprajzi muzeológiának a XXI. században.

A múzeumokban művelt néprajzkutatás lehetséges jövőjét – mint ahogy múltját és jelenét is – abban a komplexitásban indokolt és célszerű szemügyre venni, amely a *muzeális gyűjtemény gyarapítása, megőrzése és feldolgozása* hármasságában határozható meg (lásd: Korek, 1988).

Ennek hangsúlyozása többek között azért is fontos, mert a néprajz (néhány más tudományterülethez hasonlóan, pl. régészet, művészettörténet) meghatározóan múzeumhoz, múzeumi (döntően tárgyi) gyűjteményekhez kötött diszciplína. Kevéssé áll ez a megállapítás (legalábbis napjainkban és különösen nálunk) az antropológiára, illetve a néprajzzal teoretikusan és praktikusán kapcsolatba hozható egyes ágazataira. Kérdéses, hogy a későbbiekben felmerül-e valamiféle speciális kulturális antropológiai gyűjtemény létrehozásának a szándéka, illetve megfogalmazódik-e egyfajta önálló antropológiai múzeum iránti igény, vagy a meglévő, történetileg kialakult múzeumi struktúra keretében kell megoldást találni a modern társadalmak anyagi kultúrájának dokumentálására. Akár az általános muzeológia keretében, vagy más tudományterületek analógiájára (pl. történeti muzeológia, természettudományi muzeológia) alakul ki az antropológiai muzeológia szakágazata, akár nem, a néprajzi muzeológia szempontjából nem következmény nélküli a kérdés felvetése. Különös tekintettel arra, hogy az ember és a tárgy viszonya a modernizált világ-

ban más, mint a néprajzi gyűjtemények kialakulásának és felhalmozásának korában volt.

GYARAPÍTÁS

A muzeális gyűjtemények néprajzi anyaga növelésének legalább két követelményhez kell igazodnia. Egyfelől egy *elméleti kritériumnak* kell megfelelni, azaz a gyűjtésnek (veretes régi fogalommal élve: a szerzeményezésnek) jelen esetben a néprajz – tudománytörténetileg és tudományelméletileg (mint fentebb jeleztük, egyre problematikusabban) meghatározott/meghatározható – tárgyi anyagára kell kiterjednie. Ezt a viszonyulást fogalmazza meg az a kérdés, mely a fentiekkel összefüggésben egyre gyakrabban felmerül, hogy: mi a néprajzi tárgy, vagyis mitől és mikor válik néprajzi tárggyá egy objektum. Másfelől egy *gyakorlati feltételhez* kell alkalmazkodni, nevezetesen a szakmai felelősséggel vállalható (a világon szinte sehol sem tökéletes) tárolás körülményeihez.

A néprajzi gyűjtemény/ek szempontjából mindkét követelménynek a kezelését megkönnyítené, ha a néprajz érdeklődési és illetékességi körét nem feszítenék túl. Más megfogalmazással élve a néprajzkutatás (különös tekintettel a tárgyi gyűjtésre) megmaradna a klasszikus területeken, azaz: az elsődleges termelő tevékenységet végző falusi és mezővárosi népesség, illetve a velük szoros társadalmi és gazdasági kapcsolatban álló, s többnyire azonos életformában élő csoportok, rétegek döntően kézműves technológiával előállított tárgyi műveltségénél. Annak az életmódnak a tárgyi dokumentálásánál, melynek körülhatárolásához – jobb híján – még ma is célszerű irányadónak tekinteni a néprajztudomány önmeghatározásából kikövetkeztethető kereteket (vö: a *Magyar Néprajzi Lexikon*, illetve a legújabb akadémiai *Magyar Nagylexikon* megfelelő címszavaiban foglaltakkal).

Mindez nem jelenti azt, hogy ne vennénk tudomásul: az adott történeti korban, az adott tudományos érdeklődés kereteiben létrejött néprajzi gyűjtemények körülményei – mind elméleti, mind gyakorlati szempontból – időközben és napjainkra megváltoztak. Ennek következményeként a néprajzi muzeológiában is bizonyos elvi és szemléleti, módszertani felfrissülésre van szükség. Az új igények és követelmények beépítése azonban a néprajzba, pontosabban a néprajzi muzeológiába – különösen a néprajzi gyűjtemény/ek gyarapítása szempontjából – egyrészt nem lehet csak ötletszerű, másrészt nem indokolható (csak) azzal, hogy mivel más tudományterületek nem foglalkoznak vele, a megoldandó feladatot a néprajznak kell átvennie.

A gyarapításban, különösen, ha a néprajz tudománytörténetének a hagyományos kultúrára vonatkozó meghatározottsága dominál – a folyamatos viták ellenére is – valószínűleg egyre kevesebb (terepről származó) tárgy bekerülésével kell számolnunk a múzeumok néprajzi gyűjteményeibe. Ezt azonban hiba lenne egyértelműen negatívként értékelni. Önmagában sem az, de még inkább nem tekinthető annak, ha figyelembe vesszük, hogy más tudományterületek (pl. helytörténet, ipar- és technikatörténet, agrártörténet, művelődéstörténet, iparművészet) is gyűjtenek/gyűjthetnek (gyűjteniük kellene!) tárgyakat, s ilyen jellegű feladatukat, mint arra fentebb már utaltunk, sem elméleti-

leg, sem gyakorlatilag nem feltétlenül indokolt s nem szerencsés egyoldalúan átvállalnia a néprajznak.

Ebben az összefüggésben meggondolandó az úgynevezett *jelenkutatással* kapcsolatos teendők vállalása (lásd: Bausinger, 1984), pontosabban, hogy a tervezett ilyen típusú és tartalmú kutatásokban mit és mennyit vállalnak/vállalhatnak a néprajzkutatók és a múzeumok néprajzi gyűjteményei (lásd: Fejős, 2003 – kitekintő irodalommal!). Önmagában a jelenkutatás értelmezése sem teljesen problémamentes, ráadásul előzményei megtalálhatók a néprajzi muzeológiában. Tudománytörténetileg és tudományelméletileg nézve ugyanis a néprajznak önálló diszciplínaként való kialakulása időszakában ugyancsak fontos szerepet kapott a korabeli jelen, igaz – és ez nagyon lényeges – más társadalmi-gazdasági és kulturális viszonyok között. „Az európai néprajz jelentős területi ágai (például a francia vagy német) eleve jelenkutatásként indultak (Beitl, 1985), azaz a még élő szokásokat, ünnepeket, viseletet figyelték meg a néprajzosok, és igyekeztek ezeket tudományosan leírni, rendszerezni és értelmezni. Párhuzamosan végig nyomon követhető ugyanakkor – hol erősebben, hol gyengébben – egy, a történeti forrásokat vallató, illetve valamilyen korábbi korszak életmódját rekonstruálni igyekvő kutatási vonal is. Ez a kutatási irányzat viszont sok esetben éppen a jelenkor szereplőinek emlékeiből indult ki.” (Wilhelm, 2002: 323).

A fenti gondolatokat mintegy alátámasztva, tudománytörténeti tény, hogy a magyar néprajz klasszikus időszakának egyik legnagyobb vállalkozásában, a millenniumi falu létrehozásában is megfigyelhető a jelenidejűség mint az épületek kiválasztását és mint a berendezéseket egyaránt meghatározó/befolyásoló szemlélet és gyakorlat része (lásd: Jankó, 1989).

A néprajzi érdeklődés határának kérdése felvetődik az első hazai múzeumi módszertani kézikönyv bevezető gondolataiban is: „A néprajz szorítkozzék tisztán az úgynevezett népies vagy népi tárgyak gyűjtésére, mondja első pillanatra mindenki. De viszont kérdezzük: lehetséges-e mindenkor biztos határt vonni az úri rend, a polgárság vagy a nép kultúrvagyona között. Nem táplálkozott-e ez az előbbi kettőből, vagy az utóbbi kettő az elsőből, vagy viszont: nem volt-e az utolsó is valami befolyással az elsőre? Ma látjuk, hogy igenis van vagy még inkább lesz, és (. . .) továbbá, hol van a határ?” (Bátky, 1906: 7).

Bátky Zsigmond kérdésfeltevése azonban – mint többek között a Néprajzi Múzeum igazgatójaként is végzett munkássága igazolja – nem a néprajz, illetve a néprajzi érdeklődés és néprajzi muzeológia parttalanságát jelentette és eredményezte, hanem a kulturális folyamatoknak a néprajz által való értelmezési dilemmáit vetette fel.

A néprajzi kutatások és a néprajzi muzeológia szempontjából ebben a relációban napjainkban különösen hangsúlyoznunk kell a társadalmi-gazdasági és kulturális változások következtében kialakult átmeneti formák és területek nagyobb figyelemmel kísérését, beleértve a folklorizmus, illetve a neofolklorizmus kérdéseit, illetve jelenségeit is.

A kutatás/gyűjtés múzeumi-muzeológiai feladatai és lehetőségei a szaktudomány elméleti megalapozottságán túl, függnek a múzeumi intézménynek a

tudományos/kulturális hierarchiában betöltött szerepétől is. Ebben a tekintetben (s nemcsak Zenta esetében, de az úgynevezett Alsó-Tisza mente térségében itt határozottabban) a *regionális szerepkört* hangsúlyoznám (lásd: Gráfik, 1992, Gráfik, 1998, továbbá Fejős, 2002), mely a történeti, táji kereteken túl sajátos etnikai, nemzetiségi funkciót is elláthat. Pontosabban egy olyan régióban, ahol a fenti összefüggések hagyományos múlttal (és jelennel is) rendelkeznek, ezeket a kérdéseket is fel kell vállalnia a térségben működő intézménynek (lásd: Gráfik, 1991). Egy ilyen folyamatban a múzeumnak mint intézménynek – körültekintő fejlesztéssel – akár komplex kutatóhellyé való alakulása/alakítása, vagy a múzeumnak – meghagyva sajátos profilját és szerepét – egy ilyen típusú és funkciójú intézményi hálózatba való integrálása is számításba vehető.

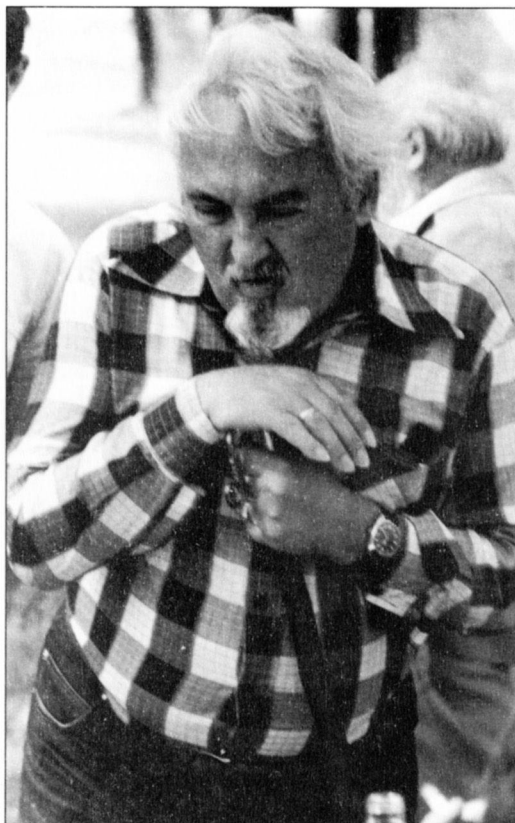
Mindezek mellett – mint fentebb más összefüggésben már utaltunk rá – hangsúlyoznunk kell azt a tényt is, amire a múzeumtörténeti áttekintések irányították rá a figyelmet: nevezetesen, hogy a tiszteletre méltó elődök által létrehozott néprajzi gyűjtemények több vonatkozásban hiányosak, aránytalanok, s térben, időben, társadalmi vonatkozásokban, funkcionális és tipológiai változatokban jelentős kiegészítésekre szorulnak (lásd: Fejős, 2000). Más megfogalmazásban: „A felmérés eredményei adatszerűen mutatják és megerősítik azt a tényt, hogy a néprajz tudománytörténeti fejlődése és a múzeumban felhalmozott tárgyak között ugyan nyilvánvalóak a kapcsolatok, de azok korántsem kölcsönös jellegűek. Az is kitűnik, hogy a múzeum tárgyllománya elsősorban a gyűjtés történetét reprezentálja, s nem a népi kultúra egyes tartományainak – például halászat, mesterség-kisipar, táplálkozás, szokások stb. – szóba jöhető teljességét.” (Fejős, 2000: 81).

Megítélésem szerint ezeknek a hiányosságoknak a pótlása a néprajzi kutatás/gyűjtés állandó és folyamatos feladata, azzal a nehézséggel is számolva, hogy ebben a munkában fokozatosan csökken a hagyományos értelemben vett terepkutatás jelentősége. Mindinkább tereppé válnak ugyanekkor mindazok a lelőhelyek (vidékről elszármazott és foglalkozást váltók lakása, régiségboltok, magángyűjtemények, kirakodóvásárok stb.), amelyek az eredeti funkció szempontjából másod-, vagy harmadlagos helyszínnek tekinthetők.

A múzeumi *gyűjtemények hiánypótlása* azonban csak szakmailag igényes tudományos/muzeológiai feltáró munkára alapozottan végezhető. Tapasztalataink alapján valószínűsíthető, hogy a kutatás/gyűjtés folyamatában mind nagyobb az esélye a véletlenszerűség érvényesülésének, s az sem zárható ki, hogy egyes esetekben csak részleges sikerrel, más esetekben akár eredménytelenséggel is számolni kell.

A múzeum természetesen nemcsak tárgyakat gyűjt, hanem a tárgyak életéhez, használatához kapcsolódó más jellegű információkat is (rajzok, fényképek, filmek stb.), s az életmódot, életformát dokumentáló nem tárgyi jellegű ismereteket (leíró adatok, folklórarchívumok, hangzóanyagok stb.). A múzeum azonban döntően mégiscsak a tárgyi műveltség, az anyagi kultúra mentén viszonyul a kulturális örökséghez, s ezt a sajátosságát nem hagyhatjuk figyelmen kívül (történetileg lásd: Bátky, 1906, az antropológia vonatkozásában vö.:

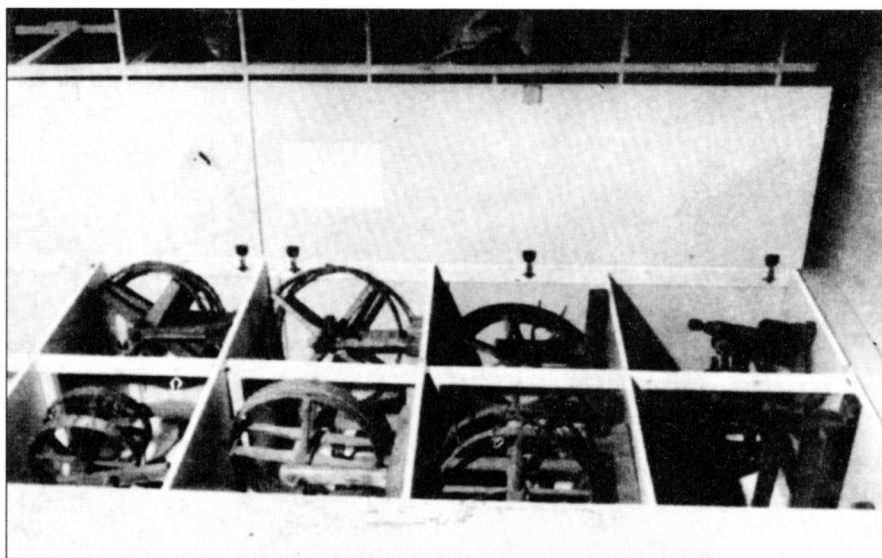

*Tripolsky Géza terepmunka
(néprajzi gyűjtés) közben*

Stocking, 1985). Magam nem félek úgy fogalmazni, hogy nem is célszerű túlzottan fellazítani, mert az, bizonyos hangsúlyeltolódások következtében a múzeumok eredendő (három) funkciójának a rovására mehet.

A fentiekből következően nem meglepő, hogy a gyűjteménygyarapítás kérdései mind gyakrabban felmerülnek a múzeumok mindennapi munkájában. A néprajzi gyűjtemények tudományos perspektíváit elemezve legutóbb a szakmúzeum vezetője az alábbiakban fogalmazta meg gondolatait. „A néprajzi tárgygyűjtés mai szükségletei, lehetőségei, követelményei és a néprajzi gyűjtemények jövője is messzemenően igényli a tudományos elemző munkát. A jövőképet részben a tudomány története alapján lehet vázolni, részben a teoretikus, a néprajz tárgyát s a néprajzi tárgyat önmagában definiálni igyekvő elméleti meghatározásokra lehet alapozni. Ez utóbbi nyugodtan nevezhető próféciaának is, mert szemben az elméleti szaktudománnyal, a múzeumi gyakorlatot csak részben vezérlik a tudomány fejlődésének eredményei. Ha a kétségtelen tapasztalatok ellenére tagadjuk is (a) múzeum eredendő konzervativizmusát, nehéz annak feltételeit megteremtteni, hogy elméleti tételekre alapozva

Raktári részlet

radikális és átfogó reformot hajtsunk végre. Erre talán nincs is szükség, ezért néhány sarokpont átértékelése látszik ajánlhatóbb útnak.” (Fejős, 2000: 82)

Az elgondolkodtató magyar eseteken túl azonban, éppen a nemzetközi tekintésből vett konkrét példák – városi hajléktalanok életének svédországi, illetve a párizsi múzeum gördeszkát feldolgozó kiállítása –, melyek a szerző szerint egyúttal arra is szolgálnak, hogy a néprajzi gyűjtemények lezáratlanságát általános értelemben is érzékeltessék (Fejős, 2000: 84–85), visszacsatolhatók a néprajzi kutatás/gyűjtés fentebb vázolt problémáihoz. Az azonban ez esetben is vitatható kérdés, hogy – maradvá a konkrétan említett külföldi példánál – az ilyen és hasonló témák, tárgykörök vizsgálata a néprajz (vagy inkább az antropológia) feladata, illetve a tárgyi dokumentálás (jobb megoldás híján) a néprajzi muzeológia kötelessége.

MEGŐRZÉS

A fentiek átvezetnek bennünket a gyűjtött néprajzi anyag megóvásának kérdéseire. Ebben elsőként a tárgyak, dokumentumok *nyilvántartás*ba vételéről kell beszélnünk. Látszólag egyszerű adminisztratív teendőről van szó, aki azonban járatos a különböző múzeumi leltárak előírásaiban, az tudja, hogy ennek az első szakasznak felületes, hanyag kezelése a későbbiekben csaknem pótolhatatlan hiányokat okozhat. Kétségtelen, hogy nem lélekemelő feladat a nyilvántartási kötelezettségek teljesítése, ám fontossága vitathatatlan. A továbbiakban ugyanis mindennemű szakmai program megvalósítása ezekhez az információkhoz nyúl vissza. Mindezek alapján talán nem túlzás azt állítani, hogy a *gyűjteményi revíziók* a múzeumi/muzeológiai tevékenységben tudományos jelentőségű munkálatok. Ebben az értelmezésben indokolt lenne eltű-

nődni azon, hogy egy feltáró jellegű és szakmai következtetésekkel lezárt gyűjteményi revízió ne csak adminisztratív munkaként kerüljön értékelésre, hanem tudományos/muzeológiai teljesítményként is.

Ami a tárgyak tárolását, raktári rendjét és állagmegőrzését illeti, ebben a vonatkozásban a múzeumok, jóllehet többnyire önhibájukon kívül, de a legutóbbi évekig szinte csak egy *állapotkövető* magatartást tanúsítottak. Azaz mind *állagmegővő*, mind *restauráló* gyakorlatukban és eljárásaikban lényegében a szükségletek, a tényleges igény után kullogtak. Nem túlzás azt állítani, hogy nagyobbrészt az aktuális kiállítási igények, kisebbrészt pedig a „végvesztélybe” jutott tárgyak restaurálása határozta meg a megőrzés munkálatait.

Ezen a helyzeten kíván változtatni az a nemzetközi szervezettségű és hatású program, az úgynevezett *preventív konzerválás* (lásd: Frost, 1991, Roy-Smith, 1994), mely Magyarországon is meghozta már első eredményeit, legalábbis a szemlélet meghonosodása tekintetében (lásd: Putt-Häyhä, 2001: 116–117, továbbá *Múzeumi Hírlevél* különszám!).

A preventív konzerválási programból kiindulva fogalmaztam meg több olyan gondolatot, amely a néprajzi (tárgyi) gyűjtemények megőrzésén túl a gyarapítás és a felhasználás tudományos és muzeológiai vonatkozásait is érinti, különös tekintettel a nyilvánosság kérdésére (lásd: Gráfik, 2000, illetve újraközölve Gráfik, 2002a).

Nem hallgathatom el, hogy szakmai munkahelyi konzultáción a legnagyobb vitát a fentebb hivatkozott közleményben vázolt *nyitott és zárt gyűjteményi alternatíva* (illetve ennek átmeneti változatai) eredményezték. Az ebben a tárgyban felvetett kérdések és lehetőségek többek határozott ellenérzését is kiváltották, melyekből az a félreértés volt kiérezhető, hogy egy ilyen értelmezés a néprajzkutatás, s a néprajzi muzeológia jövőjét veszélyeztethetné. Ez azonban súlyos tévedés, hiszen nem arról van szó, hogy a néprajznak a perspektívája kérdőjeleződne meg, hanem arról, hogy megmaradva a tudománytörténetileg determinált diszciplína kereteiben, de az új követelmények és lehetőségek figyelembevételével kell megtervezni és végezni a néprajzi kutatói és a néprajzi muzeológiai munkát. Ez értelemszerűen együtt kell járjon az elméleti és módszertani megújulással, de nem oly módon, hogy szinte kezelhetetlenül kitágítva és szétfeszítve a néprajz határait, mind elvi, mind pedig gyakorlati szempontból (folyamatos és vissza-visszatérő) diszciplináris bizonytalansághoz vezessen.

Mindenesetre – túl a speciális néprajzi vonatkozásokon – van még mit tenni a szakmai, tudományos közmegegyezésen alapuló, s a jövő múzeumának (különböző típusú és funkciójú múzeumainak) vízióját tartalmazó elképzelések megfogalmazása, illetve elfogadása terén.

FELDOLGOZÁS

A múzeumokban begyűjtött és őrzött anyagok és ismeretek közzétételének klasszikus formái és módjai alakultak ki. Ezek köréből két megoldás emelhető ki. Objektív és szubjektív okok miatt hol az egyik, hol a másik kerülhet előtérbe. Ezek a *kiállítás* és a *publikálás*.

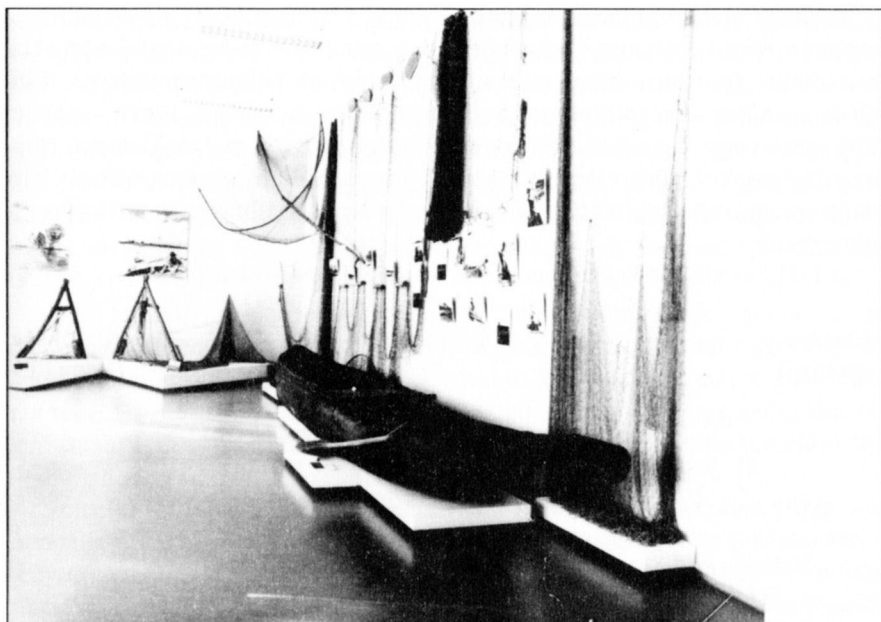
Tudomány- és intézménytörténeti áttekintések alapján a kiállítás volt az elsődleges, még ha két vonatkozásban korlátozott keretek között valósul(t) is meg. Utaltunk már arra, hogy a múzeumok (és ilyenformán gyűjteményi anyaguk bemutatása, azaz kiállításai) nyilvánossága egyrészt késői, másrészt több szempontból szűk volt. Napjainkban e tekintetben a múzeumokban már „csak” azzal a kényszerű körülménnyel kell számolnunk, hogy a klasszikus kiállítási megoldásokkal (általában) a gyűjteményeknek legfeljebb mintegy 5–10%-a jeleníthető meg.

A kiállítás mint információs rendszer

„Az emberi közösség életében, a munka, az együttélés mindmennyi vonatkozásában mindig szükség volt egymás tájékoztatására. A tűz- és dobjelzéstől a televízióig az alapvető cél nem változott, az információ eszközei és természetesen a tartalma alkotják a fejlődő, változó elemet. Ez a kölcsönhatás jellemzi az egész folyamatot, és így jutunk el a mi korunk bonyolult fogalmának összetett kifejezési formájáig. Valaki tud valamit, van mondanivalója, és van egy másik, aki ezt nem tudja, de érdeklő vagy érinti; egy *adó* és egy *vevő* az informálás alapvető feltételei. A két fél között valamilyen kapcsolatot kell létesíteni, olyan közvetítő közeget kell találni, amely képes az adó hírcsatornáját a vevőhöz úgy eljuttatni, hogy az fel is tudja fogni. A kiállítás műfaji elemzése során főként ezt a közvetítő csatornát vizsgáljuk . . . *A kiállítás komplex kommunikációs műfaj*, amelynek háromdimenziós jellege döntő és alapvető motívum. Minden más kommunikáció a hírt úgy adja át, hogy valamiről szól, valamit képen továbbít, a jelenségeket tehát felidézi. A kiállítás mindezeket tudja, de magát a tárgyat is képes eredetiben megjeleníteni. Komplexitása abból fakad, hogy minden más kommunikációs eszköz egyidejű érvényesülését lehetővé teszi. A vizuális és auditív kifejezési formák tehát együtt képesek hatni úgy, hogy mindezeket a tárgyi jelenlét sokszorosán hitelesíti.” (Gergely, 1979: 15).

Aligha vitatható tény, hogy a múzeumi eszme megjelenése óta eredendően számolhatunk a muzeális értékek megmutatásának, láttatásának vágyával és törekvéseivel. Bizonyos korlátok között igaz ez a legkorábbi magán- és zárt gyűjteményekre nézve is, legfeljebb az érintettek köre volt nagyon szűk, esetenként kifejezetten kivételes személyek, csoportok, rétegek számára lehetővé téve a kollektív megtekintését és élvezetét (lásd: Binni, 1986, Korek, 1988).

Visszatekintve az elmúlt idők néprajzi kiállítási gyakorlatára, úgy tűnik, hogy lényegében két alapvető szemlélet jegyében valósultak meg a közzététel e sajátos és speciális megnyilvánulásai. Megkülönböztethetők az úgynevezett *tárgy-központú* és a *látvány-központú* kiállítások. A kettő között az arányok elmozdulhattak egyik vagy másik irányba, a vezérlő rendező elv azonban minden esetben világosan kivethető volt. Visszatekintve sem lenne szerencsés egyik rendező elvet a másik elé helyezni, mindkettőnek voltak (vannak?) erőnyei és természetesen fogyatékoságai, hibái is. Ugyancsak mindkét megoldásra jellemzőnek tekinthető a múzeumlátogatóval való kapcsolatában egyfajta passzív viszony, melyen kisebb-nagyobb mértékben lehetett, s törekedtek is változtatni egyes kísérleti jellegű kiállításokban.

Kiállítási részlet

Az igazi változást a XX. század utolsó évtizedei hozták (ezen a téren is). Megjelent a (jobb megnevezés hiányában) *média-központú* kiállítás, mely a maga komplexitásával, de főként a közönség (technikai lehetőségek általi) aktivizálásával az ismeretek közvetítésének és a befogadásának új, szinte korlátlan lehetőségeit hozta meg. Eljutva ezáltal – legalábbis elméletileg, s ha jól sáfárokodunk minden adottsággal – a kiállításnak mint információs rendszernek az optimumáig.

A kiállítás-rendezés történetében általánosságban megfigyelhető, hogy az ismeretek közvetítésének módja tekintetében egyre dominánsabb szerepet kap a vizualitás élménye. Ezzel kapcsolatban tanulságos az a kutatási eredmény, mely arra hívja fel a figyelmet, hogy a múzeumoknak nem szabad eltávolodniuk alapvető feladatuktól, azaz attól, hogy eredeti tárgyak kiállításával vegyenek részt a tudás- és értékközvetítésben. Fönnáll ugyanis annak a veszélye, hogy a nagy mennyiségű és agresszív vizuális benyomások és ingerek jelentős részét – mintegy védekezésként – az ember nem is alakítja át releváns információvá. Egyes vélemények szerint: „míg a látottak 20 százaléka rögzül emlékeztünkben, addig a tetteinknek 90 százaléka. Mint a gyerekek körében végzett múzeumi programok tapasztalatai is mutatják, a manualitás, a tárgyak megérintése, az aktivitás sokkal hatékonyabban képes ismereteket közvetíteni. Mindez persze nem mehet a műtárgyak védelmének rovására – az a fontos, hogy a kiállítások eseménytelenségét győzzük le, a látogatónak esélyt kell adni arra, hogy valódi ismereteket szerzhessen, részvételével átérezhessen egyes folyamatokat.” (Lackner, 1999: 151)

Bárhogy vizualizáljuk és technicizáljuk is kiállításainkat, a jó kiállítás a kommunikációs folyamat komplexitásában mindazon muzeológiai adatokra, ismeretekre (információkra) alapoz és épít, melyek nélkülözhetetlenek a kiállítás egészének megértésében, hasznosításában. A kiállítás tehát szemléletünk szerint egy olyan összetett, strukturált jelrendszer, melynek elemei tipológiailag megkülönböztethetők (index-ikon-szimbólum), funkcionálisan lefronthatók (pragmatika-szintaktika-szemantika), maga a kiállítás szemiotikailag értelmezhető.

A kiállítás szemiozízisának modellje az alábbiakban vázolható:

- I. Téralkotás (belsőépitészeti megoldások)
- II. Installáció (vitrinek, diorámák, posztamensek stb.)
- III. Információ (tárgyak, színek, tipográfia stb.)

Verbális kód

1. Szöveg (kiállításban)
2. Beszéd-hang (kiállításban)
3. Tárlatvezető
4. Katalógus, vezető
5. Egyéb kiadványok

Nem verbális kód

1. Műtárgy
2. Kép (grafika, fotó, film)
3. Zene, hanghatások
4. Világítás, fényhatások
5. Multimédia (Video, CD-ROM)

A lehetséges kiállítási módok és formák között feltétlenül meg kell említenünk azokat a kísérleteket, amelyek eredendően a teljes muzeális anyag bemutatásának igényével hozhatók kapcsolatba. A kiindulási pont az a helyzet, amikor még mind mennyiségi, mind minőségi szempontokat figyelembe véve, maga a teljes kollekció a látogatók elé volt tárható. Ez az állapot azonban – objektív okok, mint pl. a gyűjtemények gyarapodása, az elhelyezési/tárolási nehézségek miatt – nem tartható, s előbb-utóbb a múzeumok felhagytak ezzel a gyakorlattal. Az érdeklődőknek a minél nagyobb mennyiségű muzeális anyag iránti igényét a későbbiekben *tanulmányi raktárak, látványtárak* elégítették ki, majd napjainkban – reményeink szerint – a *virtuális múzeumok/kiállítások* elégíthetik ki (lásd: Ráduly, 1999).

Végezetül utalnunk kell arra, hogy a kiállítás létrehozása, megépítése és ünnepélyes átadása csak a kezdet. A továbbiakban a múzeumok számára a *kiállítás működtetése* az igazi kihívás. Természetesen ezen a téren ma már külön erre felkészült muzeumi szakemberek, speciális módszerekkel és technikával hasznosítják a kiállítás anyagát.

A néprajzi ismeretek publikálása

Áttérve a muzeális anyag közzétételének másik nagy területére, a feldolgozáson belül a publikációs lehetőségeket kell számba venni. Formailag ezen a téren is bővültek a technikai megoldások. Úgy tűnik azonban, nem lehet és

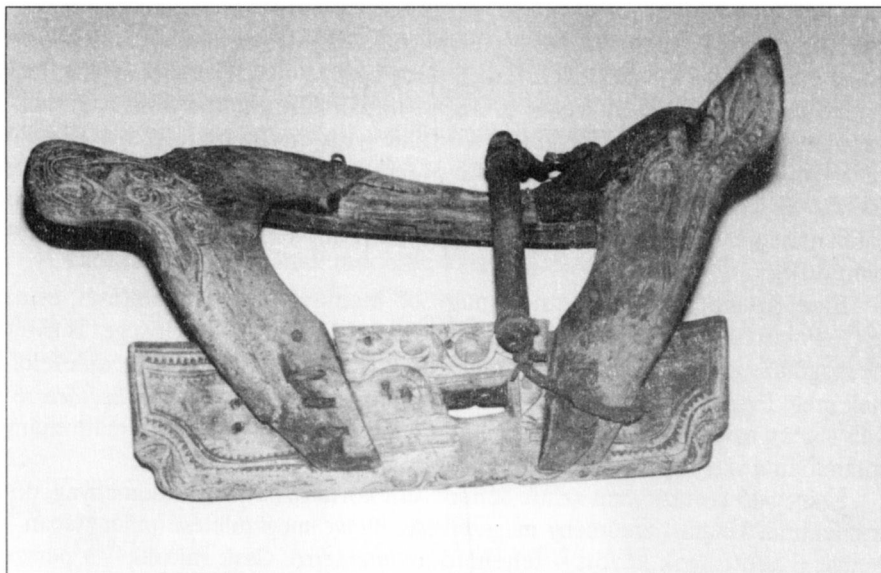
nem kell lemondani a *hagyományos nyomdatechnikai* úton történő publikálásról. Ugyanekkor azonban vétek és súlyos mulasztás lenne nem élni az *elektronikus megjelenítés* kínálta lehetőségekkel. A kétféle megoldás bizonyos vonatkozásokban tartalmi kérdéseket is érint, továbbá külön-külön is és kombinálva is megvalósítható. A folyamatos és elmélyült értelmező olvasást igénylő feldolgozások (téma- és tárgymonográfiák, kultúrtörténeti tanulmányok, elemző és analízis stúdiumok) követelményeinek – megítélésünk szerint – jobban megfelelnek a nyomtatott kiadványok (könyvek, tanulmánykötetek, folyóiratok).

Ezzel szemben az anyag minél nagyobb mennyiségű megjelenítését, és az abban választható tájékozódás igényét kielégítő, interaktív lehetőséget is nyújtó megoldásnak sokkal inkább az elektronikus közzététel formái/módjai felelnek meg. Ez utóbbi eljárás során – a múzeumi gyűjtemények *digitalizálása* révén – némi futurisztikus túlzással, akár a teljes tárgyi és dokumentumállomány állandóan a nagyközönség rendelkezésére állhat.

Szárnyaló fantáziánkat szinte semmi sem korlátozhatja. Minden anyag, dokumentum, kutatási eredmény megszerzése, illetve megszületése pillanatában – kedvező adottságok között – feltehető az *internetre*. Csak rajtunk – s persze nem kevésbé feltételeinken – múlik, hogy elvégzett munkánk milyen gyorsasággal és hatékonysággal kapcsolódhat be az elektromos világháló segítségével a világ tudományos vérkeringésébe. Nekünk, magyaroknak, egy kis nyelv, de nagy kultúra képviselőként gondot kell fordítanunk információink, tudásunk, világnyelve(k)e(n) (és bizonyos régiókban a szomszédos népek, nemzetiségek nyelvén) való publikálásra is.

Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy az elektronikus közzététel alapja is a tudományos kutató- és muzeológiai munka. A múzeumi gyűjtemények feldolgozásában legalább akkora – ha nem nagyobb – az elmaradása a szaktudománynak, mint a nyilvántartásban. Erre nézve ugyan nincsenek objektív kimutatások, de tapasztalataim és becslésem szerint (csak a tárgyi) néprajzi anyag tudományos közéletben való ismerettségé alig haladja meg a kiállított tárgyak arányát, s bizonyosan nem éri el a 15–20%-ot.

A néprajzkutatás és a néprajzi muzeológia (régí/új) feladata tehát adva van. Mind a hagyományos, mind a legmodernebb lehetőségeket arra kell felhasználni, hogy a raktárakban némán rejtőzködő anyag ütemezetten és több szinten, illetve minőségben feldolgozásra kerüljön. A magam részéről ebben a folyamatban a *tudományos műtárgykatalógusok* (kisebb műtárgyállománnyal rendelkező intézmények esetében *gyűjteményi katalógusok*) megírását, és színvonalas illusztrálású kiadását tartom a legfontosabbnak (Gráfik, 1992, lásd: Szarvas, 2000). Olyan kezelhető méretű korpuszok – akár a fenti publikációs módok párhuzamos alkalmazásával való – közzétételét, melyek egyaránt kielégítik, illetve kielégíthetik a tudományos és az igényesebb közérdeklődést is. Megítélésem szerint az ilyen típusú kiadványok a legalkalmasabbak arra, hogy a múzeumokban felhalmozott tárgyi emlékeket bevigyék a tudományos diskurzusba. E tevékenység során ugyanis valószínűsíthető, hogy nem maradhat ki, vagy nem a véletlennek köszönhetően kerülhet be a különböző köz-

Fanyereg

gyűjteményekben található egy, illetve több különleges értéket képviselő műtárgy (mint pl. a zentai múzeumban őrzött *fanyereg*) az egyes témák, tárgykörök tudományos igényű összefoglalásába (vö. Gráfik, 2002b).

A különböző típusú és funkciójú, nyomtatott és elektronikus publikációkra tehát egyaránt szükség van. Tagadhatatlan azonban, hogy a fentebb hangsúlyozottan kiemelt *katalógusszerű* kiadványokra csakúgy, mint a *múzeumi évkönyv* jellegű periodikákra – a múzeumi/muzeológiai munka hagyományai alapján – mind a hazai, mind a nemzetközi tudományos érdeklődés egyrészt folyamatosan kiterjeszti figyelmét, másrészt fokozottabb figyelemmel kíséri.

*

A fentiekből vélhetően kitetszik, hogy még a legszigorúbb tudománytörténeti alapokra hagyatkozó, klasszikus néprajztudomány művelése is szinte beláthatatlan ideig ad munkát a néprajzkutatóknak, néprajzos muzeológusoknak. Az azonban nem zárható ki, hogy a jövőben – különösen a hagyományos társadalmak átalakulása, modernizálódása és a kultúra globalizációja következtében – kisebb lehet az igény a speciálisan képzett néprajzkutatóra. Pontosabban fogalmazva – az antropológia térhódítását is figyelembe véve –, úgy tűnik, hogy mind nagyobb szükség lesz néprajzos muzeológusra. Azaz a néprajzos képzésben (egyetemi oktatásban) kívánatos nagyobb hangsúlyt helyezni a muzeológiai ismeretek elsajátítására. Bárhogy alakul is a helyzet, a néprajzkutatás és a néprajzi muzeológia által feltárt ismeretekre és tudásra – mint az emberiség kulturális örökségének egy részére – mindenkor és mindenhol szükség lesz.

Miközben szaktudományunk új lehetőségein tündönlünk, térben kissé távolabbra is kitekintve azt tapasztaltuk/tapasztalhatjuk, hogy ebbéli törekvésünkben nem vagyunk egyedül. A több szempontból hozzánk közel álló európai etnológia is ezt teszi. „A kívülállók gyakran úgy látják, hogy az európai etnológia folyamatosan újraértelmezi önmagát, állandóan új témákat, távlatokat, elméleteket keres. Olyan tudomány, amelyet már nem egy adott empirikus terület tart össze, hanem jóval inkább egyfajta habitus, egy nehezen meghatározható *etnológiai szemlélet* – a kutatás végzésének meghatározott módja.” (Löfgren, 2001: 3)

Az etnológia/etnológiai kifejezés helyébe akár a néprajzot is behelyettesíthetnénk. Mindenesetre tanulságos, hogy az európai etnológia művelője milyen erényeit veszi sorra saját tudományának, melyek mintegy a folytonosságot, a stabilitást jelentik a tudománytörténetben (Löfgren, 2001: 4): a történeti szemlélet és az összehasonlító kutatás; a mindennapok életmódja és tárgyiasságai iránti érdeklődés; az esettanulmány mint módszer és a pásztázás; a kultúrának kontextusában való megközelítése (a kontextualizálás, konkrét esetekbe való ágyazás fontossága); a barkácsolás (a fordító szóhasználata – megj. Gr. I.) szerepe az elmélet és a módszerek keresésében.

Mint látjuk – s ez nem véletlen –, ezek egyike sem áll távol a néprajzi kutatás, a néprajzi muzeológia gyakorlatától.

Végezetül elgondolkodtatóan tanulságosnak tartjuk azt a véleményt, hogy egy tudományterület megítéléséhez, egy tudomány megértéséhez nem elsősorban annak elméletét kell tanulmányozni, s nem elegendő annak csupán eredményeit áttekinteni, s főképpen nem azt kell figyelembe venni, amit az adott tudomány hívei mondanak róla, hanem azt kell megnézni, hogy az adott diszciplína művelői mivel foglalkoznak, ténylegesen mit csinálnak. Ugyanekkor azonban fontos hangsúlyozni, hogy ez nem pusztán módszertani probléma, azaz nem adatfelvételi technika és gyűjtési eljárás kérdése, hanem sokkal inkább az úgynevezett „sűrű leírás” alapján a kultúra értelmezése (Geertz, 1973: 5–6 és 9–10, illetve magyar kiadásban Geertz, 1994: 172 és 177).

Mind ezek arra figyelmeztet(het)nek bennünket, hogy a tudománytörténeti és tudományelméleti tapasztalatok birtokában, kellő körültekintéssel és bölcsességgel keressük a néprajzkutatás új lehetőségeit és jelöljük ki új teendőinket. A kutatási feladatok végrehajtásában pedig megfelelő előkészítés után, a körülményekhez igazodó önmérséklettel (s nem megalapozatlan túlvállalásokkal) és szakmai-módszertani fegyelemmel végezzük műzeumi–muzeológusi (azaz gyarapító, megőrző és feldolgozó) munkánkat.

IRODALOM

- Bausinger, Hermann, 1984, Konzepte der Gegenwartsvolkskunde. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 87 (2) 89–106.
- Bausinger, Hermann, 1995, *Népi kultúra a technika korszakában*. Budapest, Osiris-Századvég
- Bátky, Zsigmond, 1906, *Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére*. Budapest, Hornyánszky

- Beitl, Klaus (Hrsg.), 1985, *Probleme der Gegenwartsvolkskunde. Referate der Österreichischen Volkskundetagung, 1983*. In: *Mattersburg (Burgenland)*. Wien, Selbstverlag des Vereins für Volkskunde
- Binni, Lanfranco, 1986, A múzeum történetéről. In: Lanfranco Binni–Giovanni Pinna: *A múzeum. Egy kulturális gépezet története és működése a XVI. századtól napjainkig*. Budapest, Gondolat, 9–70.
- Fejős, Zoltán, 2000, A néprajzi gyűjtemények tudományos perspektívái. *Tabula* 3 (1) 77–88.
- Fejős, Zoltán, 2002, A regionalizmus és a néprajzi kutatások néhány kérdése. *Néprajzi Látóhatár* XI. (1–4) 69–84.
- Fejős, Zoltán, 2003, Jelenkorkutatás és néprajzi muzeológia. In: Fejős Zoltán (szerk.): *Néprajzi jelenkutatás és a múzeumi gyűjtemények változása*. MaDok-füzetek 1. Budapest. Néprajzi Múzeum, 9–24.
- Fejős, Zoltán (szerk.), 2000, *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest, Néprajzi Múzeum
- Frost, Murray, 1991, Planning for Preventive Conservation. In: Lord, Gail Dexter–Lord, Barry (eds.): *The manual of museum planning*. London, HMSO, 127–160.
- Geertz, Clifford, 1973, *The Interpretation of Cultures*. New York, Basic Books
- Geertz, Clifford, 1994, *Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások*. Budapest, Századvég Kiadó
- Gergely, István, 1979, *A kiállítás művészete*. Budapest, Corvina Kiadó
- Glatz, Ferenc (szerk. biz. eln.), 2001, *Magyar Nagylexikon 13*. Budapest, Magyar Nagylexikon Kiadó
- Gráfik, Imre, 1991, Nemzetiségi bázismúzeumok a kisebbségi kultúra megőrzésében. In: Halász Péter (szerk.): *A Duna menti népek hagyományos műveltsége*. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 123–128.
- Gráfik, Imre, 1992, Új törekvések a magyarországi néprajzi muzeológiában (1988). In: Kisbán Eszter–Mohay Tamás (szerk.): *Közéletések*. Debrecen, Etnica, 371–381.
- Gráfik, Imre, 1998, A regionális népművészeti kutatások lehetőségei és esélyei. *Muratáj* '98 (1) 159–165.
- Gráfik, Imre, 2000, A néprajzi tárgyi gyűjtemények és a preventív konzerválási program. *Múzeumi Hírlevél*, május, Melléklet 11–15.
- Gráfik, Imre, 2002a, A néprajzi (tárgyi) gyűjtemények és a preventív konzerválás program. *Néprajzi Látóhatár* XI (1–4) 411–420.
- Gráfik, Imre, 2002b, *A nyereg*. A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai 6. Budapest, Néprajzi Múzeum
- Gráfik, Imre, 2003, A bajai Türr István Múzeum új állandó kiállítása. *Néprajzi Értesítő* LXXXIV., 131–135.
- Jankó, János, 1989, *A millenniumi falu*. Szerk.: Szemkeő Endre. Budapest, Néprajzi Múzeum (Series historica ethnographiae 1.)
- Korek, József, 1988, *A muzeológia alapjai*. Budapest, Múzsák Kiadó
- Kósa, László, 1989, *A magyar néprajz tudománytörténete*. Budapest, Gondolat
- Kósa, László, 2001, *A magyar néprajz tudománytörténete*. Budapest, Osiris Kiadó
- Lackner, Mónika, 1999, Múzeum – párbeszédben (Museum im Dialog. Stephanie Glagla-Dietz–Marianne Jacoby–Max Matter, Hrsg. Marburg: Jonas Verlag, 1999, 256. p.) *Tabula* 2 (1) 148–154.
- Löfgren, Orvar, 2001, Európai etnológia az „új gazdaság” hálójában. *Tabula* 4 (1) 3–13.
- Múzeumi Hírlevél*, 2000, Különszám – május

- Niedermüller, Péter, 1992, Új törekvések a magyar néprajzban (1988). In: Kisbán Eszter–Mohay Tamás (szerk.): *Közelítések*. Debrecen, Ethnica, 353–369.
- Niedermüller, Péter, 1994, Paradigmák és esélyek avagy a kulturális antropológia lehetőségei Kelet-Európában. *Replika*, 13–14., 89–129.
- Ortutay, Gyula (főszerk.), 1977–1982, *Magyar Néprajzi Lexikon* 1–5. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Pinna, Giovanni, 1986, Napjaink múzeuma. In: Lanfranco Binni–Giovanni Pinna: *A múzeum. Egy kulturális gépezet története és működése a XVI. századtól napjainkig*. Budapest, Gondolat, 71–147.
- Putt, Neal–Häyhä, Heikki (eds.), 2001, *European preventive conservation strategy project. A project report*. Vantaa: EVTEK Institute of Art and Design
- Ráduly, Emil, 1999, Virtuális múzeum CD-ROM-on (Pierre L. Jordan–Bo Vasted: Arman, collectionneur d'Art Africaine. Hyper Vision–ARTE Éditions, 1996) *Tabula* 2 (1) 158–159.
- Roy, A.–Smith, P. (eds.), 1994, *Preventive Conservation Practice, Theory and Research*. Ottawa, The International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works
- Stocking, George W. Jr., 1985, *Objects and Others. Essays on Museum and Material Culture*. Madison, The University of Wisconsin Press
- Stocking, George W. Jr., 1992, *The Ethnographer's Magic and Other Essays in the History of Anthropology*. Madison, The University of Wisconsin Press
- Szarvas, Zsuzsa, 2000, Tárgyak és képek. A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai. *Tabula* 3 (1) 133–139.
- Wilhelm, Gábor, 2002, A jelenkutatás dilemmái a néprajzi múzeumokban. *Tabula* 5 (2) 323–334.